

Sintaktička obilježja Zoranićevih Planina

Kuzmić, Boris; Kuzmić, Martina

Source / Izvornik: **Zadarski filološki dani II. Zbornik radova., 2009, 205 - 214**

Book chapter / Poglavlje u knjizi

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:751350>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-20**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

ZADARSKI FILOLOŠKI DANI II.

2021-1881

Uredništvo

Renate Hansen Kokoruš, Josip Lisac, Mile Mamić,
Zdenka Matek Šmit, Divna Mrdeža Antonina, Šimun Musa,
Helena Peričić, Zvezdana Rados

Glavna i odgovorna urednica
Divna Mrdeža Antonina

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Znanstvena knjižnica Zadar

UDK 811.163.42'374(063)
821.163.42.09(063)

ZADARSKI filološki dani (2 ; 2007 ; Zadar - Kukljica)

Zbornik radova / Zadarski filološki dani 2, Zadar -
Kukljica, 8.-9. lipnja 2007. ; <urednica Divna Mrdeža
Antonina>. - Zadar : Sveučilište, 2009. - 530 str. :
ilustr. ; 24 cm

Bibliografija. - Kazalo.

ISBN 978-953-7237-530

130102011

Tajnica

Tamara Kranjec

Lektura i korektura

Marijana Bašić, Gordana Čupković, Ana Gospić,
Vice Šunjić, Vedran Žužak

Prijevod sažetaka

Eugenija Ćuto

ZADARSKI FILOLOŠKI DANI II.

PETAR ZORANIĆ I NJEGOVI
SUVREMENICI

SLAVENSKI PROSTORI U PUTOPISNOJ
LITERATURI I KNJIŽEVNOSTI

ZNANSTVENI RAD AKADEMIKA
DALIBORA BROZOVIĆA

Marulić, Marko, *Judita*, Split, 1988. Priredio, popratio bilješkama i sastavio rječnik Milan Moguš.

Moguš, Milan, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Zagreb, 1995.

Pjesme Šiška Menčetića i Dore Držića, i ostale pjesme Ranjinina zbornika. Drugo sasvim preudešeno izdanje, priredio Milan Rešetar, Stari pisci hrvatski, knjiga II, JAZU, 1937.

Vončina, Josip, "Zoranićeve *Planine*", *Umjetnost riječi*, 27, 1983, 271–292.

Vončina, Josip, "Neke osobine Zoranićeva stila", *Zadarska revija*, 5, 1969, 501–509.

Vončina, Josip, "O temeljima Zoranićeva književnog jezika", Stari pisci hrvatski XLI, *Petar Zoranić. Planine*, JAZU, 1988, 31–58.

Flexion in Zoranić's Planine and Kašić's grammar

Summary

The article compares the flexion of the first Croatian grammar and flexion of *Planine* written by Petar Zoranić. It is well known that grammars can appear in the history of any language after written texts and that grammarians make rules according to the written language of that time. Comparing the flexion of the first Croatian grammar and Zoranić's *Planine* we can see that the flexion is almost the same, but still Zoranić's flexion is more archaic and it is more čakavian (and slightly štokavian and kajkavian) while Kašić's grammar has čakavian and štokavian elements (and slightly kajkavian).

BORIS KUZMIĆ
MARTINA KUZMIĆ
Zagreb

SINTAKTIČKA OBILJEŽJA ZORANIĆEVIH PLANINA

Autori se u članku bave sintaktičkim problemima u prvom hrvatskom romanu 16. st.: istražuju izražavanje kategorije posvojnosti za 3. l. jd./mn., položaj negacije *ne*, uporabu veznika *ni/niti* u sastavnih rečenica, uporabu sintaktičkoga akuzativa umjesto lokativa, uporabu infinitiva umjesto prezen-ta, uporabu dvojnine, besprijedložni genitiv, lokativ i instrumental, romanske konstrukcije (prijedložne izraze od + *imenica*, prijedložne izraze za + *infinitiv* glagola, uporabu glagola (*u*)činiti, uporabu N mn. sr. r. umjesto N jd. za izri-canje sveobuhvatnosti i neodređenosti, uporabu pasiva), veznike suprotnih i dopusnih rečenica i slaganje s "više subjekata".

U hrvatskoj povijesnoj dijalektologiji djelo Petra Zoranića temeljito je obrađe-no u pogledu fonologije i morfologije. Sintaktička istraživanja dosada se nisu pro-vodila budući da pripadaju u jezičnu stilistiku koja nije toliko važna za povijesnu dijalektologiju u užem smislu (Brozović 1959: 73). Ipak, Brozović (1959: 72) drži da je najveća vrijednost *Planina* kao stilističkog materijala u lingvističkom i knji-ževno-teoretskom smislu, stoga valja ustanoviti kakva je sintaktička struktura Zora-nićeva proznog izraza. Radom V. Glavana (1927–1928) nadoknađuje se praznina u istraživanju Zoranićeve sintakse iako se u njemu prati samo kongruencija u jeziku nekoliko starih čakavskih pisaca.

Kategorija posvojnosti za treće lice jednine/množine izražava se oblicima po-svojnih zamjenica ili genitivom jednine/množine ličnih zamjenica¹:

npr. ...pripovist od Krke rike i *nje* istoka...(230)², ...i nigdar *nje* mramorno sr-dačce omehčati mogoh...(18), ...*nje* lipost smilila se biše...(24), ...dim kad tvo-je strili okali u oči *nje*...(22), ...vele sumnjiv za njom u *nje* svitlosti gredih...(36), ...ja tada ričju *nje* i pomoću pokripljen rekoh joj...(36), ...vitar ta *nje* glas uzdrži i uvik uzdržati hoće...(38), ...nesmerna *nje* lipost u ljubveni sinžir...(46),

¹ Izricanje kategorije posvojnosti genitivom lične zamjenice u hrvatskom jeziku temeljito je obradila L. Hudeček (1991). U ranom hrvatskom čakavskom književnom jeziku autorica nije zabilježila posvojnu zamjenicu za žensko lice i za množinu svih lica, a posvojna zamjenica muškoga roda supostoji s genitivom lične zamjenice za muško lice *nje*ga u posvojnoj funkciji.

² Broj u zagradama označava stranicu na kojoj se primjeri potvrđuju. Tekst preuzimamo iz Grčićeva izdanja *Zoranićevih Planina*.

...*nje* skrovito srdačce ne moguć skusiti...(52), ...srdačce ranjeno kroz *nje* mili pogled...(54), ...ako ki dobar red ne stavi *nje* lipost...(54), ...kad misal moja na *nje* gizdu i kriposnu lipost pomisli...(60), ...da sridnje stavi kip *nje*...(72), ...obraz *nje* malo veće dug neg obal...(72), ...da na malu *nje* hvalu...(72), ...*nje* ruka, bila čista...(72), ...ona dake sve otajne stvari i ljubavi *nje* znaše...(94), ...i *nje* okom obraća misal mu svaki čas...(204), ...muči se život moj cića *nje* nesmerne liposti jedine...(78), ...*nje* šege ljubvene, gizde urešene...(84), ...ku uzroči pozor *nje* božanstven mili...(90), ...jime *njeje* u prvih ričeh složit hoću...(62), ...tere nenavidiv Aničinu lipost i *njeje* pronos smiv i jedinu kripost...(206), ...to Neptunu, velikomu bogu morskemu, pripovidano i na njih klevećući govoreno da *njega* božastvo raspravljaju...(118), ...blaženi jest muž on ki se boga boji i ki *njega* zakon u srdačcu goji...(170), ...blažen i slovući biti će *njega* glas, dokole živući bude hrvackih stas...(198), ...mnozi *njih* matora svita razlozi...(16), ...prikladnije jest čarovnicam i vilenicam *njih* stvari opravljati...(72), ...oprucane cviti razlikimi na ulicah prid *njih* vrata usaditi...(78), ...lipotu i mil pozor *njih* vidiv...(106), ...dali nad njimi *njih* uljustvo i lipost razgledahu...(106); ...ustah se i proščenje u *njegova* staroga oca vazam...(182), ...kako večkrat običaj njegov jest...(118), ...Smili se dake ljubvena božica na *njegove* vruće molbe...(124), ...to rekši u *njegovih* rukah prignuv glavicu hod žitku svrši...(128), ...Pan, otac *njegov*, pokol smrt njegovu pozna...(128), ...jer od majke mej zeljem od paprata rojen bi i simenom *njegovim*...(132), ...u broj ide i po *njihovu* običaju za sminimi zviri...(122), ...ljubav jednako s kipi *njihovimi* u njih i mej njih restiše...(118), ...u ustih *njihovih* laži neće biti...(170), ...jer prez pomoći *njihove* sumnju...(246) i dr.

U tekstu Zoranićevih *Planina* primjećuje se da izostaje posvojna zamjenica za žensko lice, dok ravnopravno supostoje genitivi lične zamjenice za muško lice i za množinu svih lica s pripadajućim posvojnim zamjenicama za treće lice jednine i množine. Brojčani odnos između oblika *njega* i *njegov* jest 7 (15%) : 38 (85%), a oblika *njih* i *njihov* jest 25 (86%) %: 4 (14%). Genitiv ženskoga roda lične zamjenice za treće lice ima češći kontrahirani lik *nje* u odnosu na nekontrahirani *njeje*. Zamjenica *njihov* potvrđena je u tekstu *Planina* što je u suprotnosti s opisom najranijih potvrda u Akademijinu *Rječniku* (1917–1922: 282).

Niječni priloz i oblici zamjeničkog pridjeva *nijedan* uglavnom stoje uz jesni predikat, a rijetko uz predikat s negacijom *ne*:

npr. ...u ničemur utihe najti *mogah*...(18), ...nijedan razgovor jure *prujaše* mi...(18), ...u nju nigdare ne samo da sunčeni zrak ulize da ni svitlosti u njoj vidit *more se*...(36), ...da nigdar priličan ali meni ugodan odgovor *imih*...(74), ...nigdar ljubav plača i suz, kako tržance potokov a pčela cvitov, sita *je*...(74), ...i da znate, da nikomur se *dopušća* neg od ljubavi pripovidati...(92), ...nigdar vuk po porucih *ji*...(96), ...da bi se utaziła i na to već nigdar *ufala*, usili se...(96). ...da on ničimre *mareći* i na krilce majčino prostriv se...(102), ...nijednomu još mah rumeno i bilo ličce *biše oskvrnil*...(108), ...dali nigdar od njih glasa ni priglašja

slišili, na roditeljske stane otidoše...(110), ...zaklje ju majka da nigdar u človika ljubav *postavi*...(122), ...tad Juno, ka nigdar vernomu srcu milosti *krati*, tudihtaj jednoga od slug svojih zavav...(134), ...zato nitkor prik reda božastvena otajna, ke ni anjeli njega ne znaju, *znati* išći...(184), ...nijedan, budi da svi svoju ćud rekoše, istumačit *umi*...(186), ...pokol nijedan stumačit *umi* ganku, rok vam do sjutra budi vrh *nje* misliti...(186), ...ni loze sok *daju* sladak nego listjem...(238), ...da ni trudni oboj ni beteg nijedan *udi* čridi našoj...(238), ...i nigdar *nje* mramorno srdačce omehčati *mogoh*...(18), ...naopak vas život moj, ni veće živiti *hoću*...(110), ...momu žitku slatkost u ničem *ne ćutim*...(22), ...tako je semoguć ljubveni plam i vruć, da srdačce žežuć nigdar *ne pristane*, a ni ga zvan vidit...(80), ...i trikrat rukami obujam ništar *ne zauhitih*...(244), ...nigdar – odgovori – dobri bogo pravedne ćudi *ne zapusti* da vazda usliša...(246) i dr.

Ovdje je očito riječ o romanskom (talijanskom) utjecaju gdje se jednostruka negacija javlja češće, u odnosu na dvostruku koja je tipičnija za slavenske jezike (Mihaljević 1997: 131). Tu treba reći da se u latinskom i njemačkom jeziku ne rabi negacija pored niječne riječi, ali i u tim jezicima kadšto se može javiti negacija kao u našem primjeru *ništa ne vidim* (Ivšić 1970: 307).

Veznik *niti* u sastavnim rečenicama pretpostavlja jesne predikate, a veznik *ni* uglavnom jesne, a rjeđe niječne predikate:

npr. ...liplja *ni* takova košuta na saj svit, ni u vika ova ni u mimošnih lit, *ni* ja mnju da će bit v državi svitovnoj...(46), ...*niti* uzu krutim, *niti* ju oslabim; *ni* ozdraviti vim, *ni* umrit poći čin *ni* ljubim li se s kim, ali komu mrzim...(54), ...*niti* za se marim, *ni* najdu ni gubim...(54), ...*ni* života kolim, *niti* smrti želim...(54), ...da neka znate da nikomur *ni* slično *ni* s načinom more jino neg od onoga, u čem se nahodi, peti...(54), ...jer se reče: *ni* se hvali *ni* se hudaj sasvima...(70), ...jer mu u srdačcu prilika one, ka njim gospojaše, jino *ni* poželiti *ni* pomisliti dopušćaše...(124), ...tko griha *ni* sraman, ta ti grih je dvoji: nije boga saznat, *ni* se svetih boji...(178), ...*niti* pju *niti* jim, *niti* bdim *niti* spim, *niti* se jinim žirim...(80), ...eto moreš vidit da u ve planine ne moremo živit *ni* mi *ni* živine...(190). U niječnim rečenicama javlja se i veznik *i*: ...nigdar ne zabude čast tvu planina sa *i* jindi *i* ovude, to t' obitam sad ja...(58) i dr.

U niječnim rečenicama s neodređenom zamjenicom *ništa* prijedlozi ne razbijaju zamjeničku cjelinu, odnosno ne umeću se između čestice *ni* i pripadajuće zamjenice³:

npr. ...u ničemur utihe najti *mogah*...(18), ...da on *ničimve* mareći i na krilce majčino prostriv se...(102), ...momu žitku slatkost u *ničem* ne ćutim...(22) i dr.

³ Zima (1887: 123) ne navodi nijedan primjer iz stare čakavštine gdje bi se ta zamjenica rastavljala prijedlogom.

Besprijedložni genitiv⁴ nalazimo u primjerima:

npr. ...nećete, reče, nevernice zakona moga, *strili mojih uteći moći*...(110), ...*obiju* ta jimena u gradu tom opće se...(116), ...sin, sunačce oboje, i nebesko i moje, da se vidi ko je *vaju* jasnije i već kriposnije...(88), ...zaisto ki *vaju* veće časti jest dostojan, odluka ni po mni ni po jinom neću da izide...(148), ...nu – reče Gostmil (tako mu jime biše) – vidit ću ki *vaju* hitrijega uma bude da ganku ovu istumači...(186) i dr.

Sintaktički akuzativ umjesto lokativa⁵ nalazimo u primjerima:

npr. ...budući služila u *srčenu vernost*...(24), ...liplja ni takova košuta na *saj svit*...(46), ...rec mi, ka j' ptica onoj jedina na *saj svit*...(158), ...Rec, ka zvir razboran um jima na *saj svit*...(158), ...biše umiljena u njoj svaka milost dvorna i ljubvena u *pitomnu sminost*...(46), ...nemoj da u vsu zlob mori me poraz tvoj, povrat mi dobru kob da poživlju v *pokoj*...(50), ...u *pristol* na nebi bog Venus i Ljubav...(64), ...jer na *svit nijedan* ne mogu ugledat, koji bi dostojan bošastvo me prijat...(64), ...u *sve* bih blagovit...(64), ...zbudio se biše Sladmil još u *početak* poja...(78), ...vili ka me umorit hoće v *najliplji cvit* od mladosti moje...(86), ...u sebi pake vila razmišljaše *lipost* i *gizdu* i *dvornost* i *ljubav nesmernu* mladića...(132), ...tako i sad u vodu pritvorene u *to misto* plaćući stoje...(138), ...opći se pričom rit da človik zločest ni, od živućih na *svit* nego ki se sam mni...(178), ...jacint u *prtvor svoj* pomrhnuli uvenuv...(238) i dr.

Besprijedožni lokativ⁶ nalazimo u primjerima:

npr. ...i takov red *žitku momu* držeć...(18), ...*momu žitku* slatkost u ničem ne ćutim...(22), ...vas se kipom zgrozim ploveć *smrtnom potu*...(52) i dr.

Besprijedložni instrumental⁷ nalazimo u primjerima:

npr. ...i budući ja *Sladmilom* vazda zadružen...(68), ...ja *Sladmilom* na njegov stan dojdoh...(70), ...a ja *Sladmilom* na odar legosmo...(72), ...budući dake po običaju *Asel svojom dragom Marcelom* na prozoru jednom...(116), ...uto se razdijil *Paprat Stanom* biše...(134), ...budući dake svu noć *Stanom* Paprat općil u ljubezni...(134), ...palme peta vrsta *slatkim voćem* biše...(224) i dr.

⁴ Besprijedložni genitiv čest je u starijoj čakavštini i u dubrovačkih pisaca u dva česta slučaja: kad se genitivom pokazuje da se nešto odmiče od onoga što riječ u genitivu znači i onda kad se genitivom označuje mjesto i uzrok (Zima 1887: 209).

⁵ Zima (1887: 231) primjećuje da se sintaktički akuzativ umjesto lokativa često javlja uz prijedloge *na*, *o*, *po*. D. Malić (1997: 109) drži da je navedena jezična crta vrlo vjerojatno dijalekatska (supstratska) i češća u odnosu na uporabu sintaktičkog akuzativa umjesto genitiva.

⁶ Zima (1887: 237) navodi čestu uporabu besprijedložnoga lokativa u starijoj čakavštini i u dubrovačkih pisaca.

⁷ Zima (1887: 244) navodi čestu uporabu besprijedložnoga instrumentala u starijih čakavskih i štokavskih pisaca. Primjećuje se da u svim primjerima nedostaje prijedlog *s/sa*, a njegovo ispadanje Zima tumači položajnom uvjetovanosti, tj. prijedlog ispada ispred riječi koje započinju sa s ili z.

Od romanskih konstrukcija valja izdvojiti⁸:

a) dopunu *od* + genitiv umjesto dopune *o* + lokativ uz glagole govorenja i mišljenja⁹:

npr. ...pripovist *od prtvora*...(94), ...pripovist *od Krke rike*...(230), ...*od malinara* vrimena...(242), ...ali jigre činiti ali glumno besiditi *od starih* pripovidajućii...(68), ...pokol *od ljubavi* i *od prtvorenja* početak govorenja bil jest...(102), ...znam, bratjo, da vi *od ljubavi* peti umite...(144), ...zato *od ljubvenih uzrokov* peti počnite...(144), ...*od Žarke* i *trih vrulj* i zač se Zadar zove, pripovist...(132), ...nemalo smiljenje *od Ljubice* i *Ljubidraga* općeno jimismo...(130) i dr.

b) uporabu prijedloga *od* + genitiv umjesto odnosnog genitiva ili posvojnog pri-djeva:

npr. ...*od potrebe* bi – za prirok odvratiti – da se ja od njega do nikoko vrimena razlučim...(28), ...vrime hrlo leteći odneslo je naše slatčine i ljupki *od poja* glasi...(92) i dr.

c) uporabu prijedloga *od* + genitiv umjesto besprijedložnoga genitiva:

npr. ...uspomenu se pak *od nauka*, ki mu u sni božica da...(126), ...boga *od ljubavi* uzmožan kako je...(82), ...*od Paprata* i *Stane* prtvor u vrulje...(132), ...utrganu za zlamen i zaklad *od ljubavi*...(132), ...i Eola, *od vitrov* boga, uprosi da kogagodi svoga pošlje...(134), ...rač utišit moj plam, bože *od ljubavi*...(150), ...*od Anice* prtvor u Anitu...(200) i dr.

d) prijedložni izraz *za* + infinitiv glagola¹⁰ umjesto namjernih rečenica:

npr. ...naslidovah *za ukrotiti* ju moći...(18), ...*za* usilnu hot *ispuniti* kladoh se nastojati...(18), ...trujah *za* nalazno *moći* usilnoj želji ljubvenoj...*misto dati*...(18), ...*za* pomoć i *nauk dati* ti iz ove vode izašla sam...(20), ...*od potrebe* bi – *za* prirok *odvratiti* – da se ja od njega do nikoko vrimena razlučim...(28), ...*po tom* pake – *za* u praznosti *ne ležati* – dokle se nagne sunce...(46), ...*za* ljupku pohotu *moći* konac jimit...(52), ...najdosmo mnogih mladićev...*za poiti* svaki svojoj, kako običaj biše, čast prikazati...(78), ...jedan roškom potulika *za izbu-*

⁸ Glavan (1927–1928: 112) je u načelnoj ocjeni Zoranićeve sintakse istaknuo činjenicu da je talijanska sintaksa više djelovala na Zoranića nego na druge njegove suvremenike, ali to valja pripisati jakom utjecaju tuđih jezika u govoru Zoranićevih suvremenika (Brozović 1959: 72).

⁹ Temeljito istraživanje sintaktičke prevedenice dopune *od* + G umjesto dopune *o* + L uz glagole govorenja i mišljenja u hrvatskom čakavskom književnom jeziku do 17. st. obavila je L. Hudeček (2001), a daljnjim istraživanjem ista je autorica (2003) opisala status navedene sintaktičke prevedenice u štokavštini i kajkavštini, njezinu sudbinu u počecima standardizacije hrvatskoga jezika kao i njezin status u jezikoslovnim priručnicima do polovice 19. st.

¹⁰ Zima (1887: 306) ne isključuje moguć utjecaj njemačkoga jezika u uporabi navedene konstrukcije.

diti one ke htihu da pisance sliše...(80), ...tudihtaj nada nj grem plačući čemerno za vode mu *pridat*...(86), ...za svoju zljitnu hot *ispuniti* odluči...(18), ...Ružica tada, za sumnju od sebe *ne dati*, kundir listo k ustom prikloni...(98), ...a to za *moći* njih ljubveni i mili očiće viditi...(108), ...sve more i u vrhe i gore razvali za *hoteći* korablju potopiti...(118), ...i pokol jur mrkla noć za svakomu živuću pokoj *dati*...(124) i dr.

e) uporabu glagola (*u*)činiti:

npr. ...da mene *posrnuti* i *pasti* na zad čini...(36), ...na njoj obraz omagljen iz tmin, ke propast paklena ispušća, nikuko oskvrnjen *oprati* i *očistiti* vila čini mi...(42), ...svi općeno nukajuć me *sesti činiše*...(44), ...i čineći se ubistrenje čekati, stahu pismi, ke se pojahu...(52), ...ka toliku slatkost čini m` *odbignuti*...(60), ...koga Nin kralj sazidati i svojim jimenom *zvati čini*...(70), ...i čini ljubvom svakčas *mislit*...(76), ...voljno v uzi *sidit čini* me i čemer *pit*...(78), ...i obima najedno čini i žitak i tek *dospiti*...(110), ...tužba aliti narikanje, ko izgovori Vilslav, svih nas *proplakati čini*...(210), ...ljubvenih zlatopernih strili udorac i mladosti naporstvo, vilo, *pisati* i *peti* čini me...(226) i dr.

f) uporabu N mn. sr. r. umjesto N jd. za izricanje sveobuhvatnosti i neodređenosti¹¹:

npr. ...budi onim se svidočim ki *sva* vidi, da i ja u tom po Nešu prihinja bih...(214) i dr.

g) uporabu pasiva:

npr. ...po vilenici pake *oprošćen* bih...(6), ...budući većkrat zlameni razlikimi i s gorkim plačem i uzdasi jadovnimi *poznanu* onu učinil...(16), ...da tužni i jadovni svakomu *vidit* bih...(18), ...poda slast i ugojaj družini pisam po Sladmilu *rečena*...(52), ...od svih pohvaljena bi pisanca po Zvonku *rečena*...(54), ...*svršena* i *pohvaljena* bi po svoj družini pisanca *rečena*...(56), ...*pohvaljena* mnogo bi po družbi pisan po Jasniku *peta*...(60), ...i budući ja Sladmilom vazda *zadružen*...(68), ...tako po starijih *odrejeno* jest...(68), ...moga dida did Zoran *zvan* biše...(70), ...poslati te hoću po koj stanovito uličeni *oslobojen* biti hoćeš...(72), ...gdo mni veće u krilu biti ti i od tebe već *nigovan* i najviše *uzvišen*, tad se u najdolnjoj propasti tvoga kola privraćenjem najde...(100), ...vidiv da ove dvi od človika *oskvrnjene* bihu...(110), ...na prozorih u plemenitih sudih *usajena* po mladih plemenitih deklicah čestito goje se...(120), ...i na stan došad od susedov *pohvaljen* i *časćen* bi...(124) i dr.

Najčešće su pasivne konstrukcije s prijedlogom *po* i lokativom kojima se u pa-

¹¹ Temeljito je o tom problemu pisala L. Hudeček (1997) na temelju istraživanja glagoljaške i starije latiničke književnosti.

sivnim rečenicama izražava vršitelj radnje.

Česta je pojava da infinitiv dopunjuje glagole kao npr. *ćutiti* (osjećati), *dopriti* (doprijeti) i *vijati* (znati)¹²:

npr. ...jer ćutim kripost *ginut* životu mem...(56), ...da vas *izgarat* čuju se...(72), ...čuju *kopnit* kip vas...(78), ...tad on, ki vrime *početi* ne vijaše...prija citaru...(48), ...to ne stane mislit misal ma mučena, nego *moći* doprit do konca željena...(52) i dr.

Navedene konstrukcije u hrvatskom standardnom jeziku nerijetko imaju dopunu u prezentu s veznikom *da*.

Dvojinski imenski u NA, a množinski glagolski oblici redovito stoje uz brojevni kvantifikator *dva*:

npr. ...i ja ću sad, kako su *ova dva* svaki svoju pohvalili, u slovih složiv jadrnih jime ljubovce pohvaliti...(50), ...*dva bila* *cvitka* u korablji *procvatoše*...(118), ...budi da *ova dva mimošna dni* prez mene mej vami peto i pripovidano razliko i umićo od ljubavi jest...(144), ...vidi *ova dva mladića* na travici raskošno ležeći...(106) i dr.

Množinski imenski u NA i množinski glagolski oblici redovito stoje uz brojevni kvantifikator *oba*¹³:

npr. ...oba većkrat *zagrljeni* zamrvši na tla plačući *padosmo*...(28), ...i budući jedan dan *obadva* s luci i strilami lovinu išćući mnoga polja, dolce i brda, dubrave, luzi i gore *prošli*, napokon na tretu svitlost u ovoj gori...(104) i dr.

U kosim padežima brojevi *dva* i *oba* sklanjaju se prema zamjениčkoj deklinaciji, a imenice i pridjevi poprimaju nastavke množine:

npr. ...jer u *njih dvih* jedna duša i jednako hotinje biše...(94), ...dospita po Valjku pripovist, od ke ja mnogo kako od *prvih dvih* uzveselih se...(120), ...ča se od *dvih* vil zgodilo biše...(110), ...i od *vil dvih* ča se zgodilo biše tako pravljaše...(104), ...da ne samo srdačca *dvih poraženih* ljubvenimi strilami *mlajahnih vil*...(108), ...reć se more da mej *njimi dvimi* prem one polovice bihu...(94), ...a ljubveni bog, ki zakriven mej *dvimi družu* staše...(106), ...pravo se reče da malokrat jedinstvo meju *dvimi* tobom *ofrajanimi* kladeš...(124), ...i vode pojimljući iz *obih ruk* slatko srćući...(106), ...jer *obih vas sminih lovac* znam, ti dari prilični *vam* darivam...(168), ...i jinih mnogih s *obih stran* vil vidih ke se Krki klanja-

¹² Kosor (1983: 129) navodi primjere gdje infinitiv često dopunjuje glagole kao što su *ćiniti*, *dati*, *gamati*, *hijeti*, *ići*, *mislit*, *moći*, *obećati*, *početi*, *poći*, *poslati*, *povratiti se*, *poželjeti*, *pustiti*, *stati*, *učiti*, *ustilovati se*, *voljeti*, *znati*, *željeti* itd.

¹³ Tu se množinski oblici tumače analogijom prema oblicima uz brojevne kvantifikatore *tri* i *četiri* (Glavan 1927-1928: 130).

hu...(230), ...*nam se obidvim* tvrda i gorka vijaše...(28), ...oni svaki svoju *obimi rukami* za mišiće popadši...(108), ...vode *obimi rukami* iz mora pojam...(138) i dr.

Kadšto se u genitivu i lokativu brojeva *dva* i *oba* javljaju dvojinjski oblici uz množinske imenica ili zamjenice, ali to je uglavnom vezano uz kategoriju živosti:

npr. ...svim općeno već neg ugodno bi petje *dviju pastirov*...(168), ...tako dim od *ovih dviju mladić*, da jih otrpe u svoju blagost i slast...(108), ...znam da oto prem u osam lit po *dviju križih* jesi...(246); ...sada poznaju da se sanje *obiju nas* izbiše...(100), ...vidiv Prislavka *obiju sinak* i netja britke smrti i pritvorenja...(112), ...Protej, bog morski, pokol *obiju sinov* i ljubovce smrti vidi...(112) i dr.

Sindetička dvojina javlja se vrlo rijetko:

npr. ...sin, sunače oboje, i nebesko i moje, da se vidi ko je *vaju* jasnije i već kriposnije...(88), ...zaisto ki *vaju* veće časti jest dostojan, odluka ni po mni ni po jinom neću da izide...(148), ...nu – reče Gostmil (tako mu jime biše) – vidit ću ki *vaju* hitrijega uma bude da ganku ovu istumači...(186), ...jedna zmija okol jednoga krasna cvitka staše...a druga zmija k njoj prišadši silovaše se cvit oteti...i mej *njima* boj pojamši jedna drugu jadovito zakla...(96) i dr.

Za navedene oblike dvojine Brozović (1959: 72) ističe da mogu biti podrijetlom iz hrvatskog crkvenoslavenskog jezika, ali mogu odražavati i živi govorni oblik, makar bio i u posljednjoj fazi pred nestajanjem. Ta je konstatacija uglavnom točna, ali nju valja nadopuniti bitnom i ne manje važnom činjenicom da je pisac u jezičnom izboru dvojine postigao veću izražajnost.

Veznik *da* u značenju *nego* dolazi u sljedećim suprotnim rečenicama kojima je prva surečenica obvezatno niječna:

npr. ...ne pristoji se *da* svića pod sudom skrivena stoji, da da ljudem sviti...(6), ...i nastrska tamnicu, ne za nju naresiti *da* za prijatelja pokripiti...(244), ...tako ja ne telesne lipote i gizde hvalim i čtuju *da* duhovne kriposti slavim i poklanjam...(244) i dr.

U dopusnim rečenicama dolazi veznik *budi da* koji supostoji uz veznik *premda* u istom značenju:

npr. ...od koga, *budi da* veći dil lažući, pisci njeje u razlike pritvore kriposti pišući reše...(6), ...*budi da*, izdaleče, bližika tvoja po rodu jesam...(20), ...i *budi da* kratak rok biše, dali njemu sasvima dug vijaše se...(28), ...*budi da* ti većma utoliti negli ugasiti želiš...(70), ...*budi da* bi većma hladne i bistre vodice napil se...(70), ...*premda* u meni strah vele mogaše...svaka stvar mi se manje njega trudna podniti vijaše...(34), ...*premda* pipajući i privijajući ranu nesmemu ure-

juju...(72) i dr.

Slaganje s "više subjekata" u jednini promatramo u nekoliko situacija:

a) više subjekata muškoga roda u jednini slaže se s predikatom u množini:

npr. ...a ja Sladmilom na odar *legosmo*...(72), ...obvlada nemilost, neufanje i s njom prezrazborna svidost *vrgoše* srićom mom...(24), ...eno trikrunja božja ptica oral s zmajem misecem okrunjenim *zaratili su se*...(246) i dr.

b) više subjekata ženskoga roda u jednini slaže se s predikatom u množini:

npr. ...samo osta sa mnom trud, muka i žalost i tuga s gorčinom *ke skončaju* mladost...(22) i dr.

c) ako ima više subjekata u jednini predikat može biti u onom broju kojega je najbliži subjekt:

npr. ...ljupki silan napor i nesrića moja *vodi* me na umor zručena svoja...(26) i dr.

U jeziku starih čakavskih pisaca rečenice s dva ili više subjekata različitih rodova u jednini najčešće se slažu u jednini, ali ni množina nije isključena (Glavan 1927–1928: 139).

Literatura

- Brozović, D., "Dva priloga proučavanju Petra Zoranića", *Zadarska revija*, 1, 1959, 70–81.
- Brozović, D., "Djelo Petra Zoranića u razvitku jezika hrvatske književnosti", *Zadarska revija*, 5, 1969, 477–494.
- Glavan, V., "Kongruencija u jeziku starih čakavskih pisaca", *Južnoslovenski filolog*, 7, 1927–1928, 111–159.
- Hudeček, L., "Posvojna funkcija genitiva ličnih zamjenica za 3. lice u hrvatskom književnom jeziku do kraja 18. stoljeća", *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 17, 1991, 27–46.
- Hudeček, L., "Plural srednjega roda kao sredstvo za izricanje neodređenosti (u glagoljaškoj i starijoj latiničkoj književnosti)", *Prvi hrvatski slavistički kongres*, ur. S. Damjanović, Zagreb, 1997, 575–586.

Hudeček, L., "Glagoli govorenja i mišljenja u hrvatskome čakavskom književnom jeziku do 17. stoljeća – strani sintaktički utjecaji", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 27, 2001, 95–112.

Hudeček, L., "Dopune glagolima govorenja, mišljenja i srodnih značenja u hrvatskome književnom jeziku od 17. do polovice 19. stoljeća – strani sintaktički utjecaji", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 29, 2003, 103–129.

Ivšić, S., *Slavenska poredbena gramatika*, Zagreb, 1970.

Kosor, K., "Sintaksa vremena u prozi Grabovčeva Cvita", *Kačić*, 15, 1983, 111–133.

Malić, D., "Jezična slojevitost takozvana Marulićeva Marijinskog oficija", *Filologija*, 29, 1997, 97–117.

Mihaljević, M., "Jezična slojevitost Brevijara Vida Omišljanina iz 1396. godine", *Filologija*, 29, 1997, 119–138.

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Dio VIII, JAZU, Zagreb, 1917–1922.

Zima, L., *Ānekoje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*, JAZU, Zagreb, 1887.

Zoranić, P., *Planine*, prijevod i komentari Marko Grčić, pogovor Josip Bratulić, Zagreb, 1988.

The syntactic characteristics of Zoranić's Planine

Summary

The authors of the article deal with the syntactic problems at the first Croatian novel: the Old Church Slavonic constructions are researched (the possessive function of the genitive of the 3rd person of personal pronouns), also the Roman syntactic constructions (prepositional phrase *od* + noun, prepositional phrase *za* + infinitive, the use of the verb *(u)činiti*, the neutrum plural which has the same meaning as the neutrum singular, the use of passive constructions, the position of negation in the sentence, the use of coordinating conjunctions *ni / niti* in copulative clauses) and the other syntactic characteristics are researched (the agreement with more subjects, the substitutability of accusative and locative case and present tense, the use of dual and non-prepositional genitive, locative and instrumental case and also adversative and concessive conjunctions as well).

II. SLAVENSKI PROSTORI U PUTOPISNOJ LITERATURI I KNJIŽEVNOSTI